

Tipary Dezső: *Tavasz (Esztergom látképe)*, 1926

Tipary Dezső: *Tavasz*, 1938

Kárpáti Aurél**LÁTOGATÁS TIPARY DEZSŐNÉL****EGY VIDÉKI FESTŐ-MŰTEREMBEN. ESZTERGOM, MÁJUS VÉGE**

Tipary Dezső festőművész önarcképe előtt a műteremben

Hogy mindjárt helyreigazítással kezdjem: nem is vidéki ez a tehetséges, fiatal festő s kétablakos, tágas szobáját is inkább csak a képek avatják műteremmé. Tipary Dezső vagy másfél évtizedig Budapesten élt, bár hébe-korba megfordult Münchenben és Nagybányán is. Színes linoleum-metszeteivel, mély, borongó tónusú rézkarcaival, a natura erős szeretetére valló olajképeivel gyakori kiállítója volt a Szalonnak, a Művészháznak és a Műcsarnoknak. Legutóbb három esztendeig a Margitszigeten lakott, Boromisza Tibor szomszédságában, míg tavaly nyáron aztán ideszármazott, ebbe a festői

szempontból ugyan hálás és gazdag, de eddig szinte érthetetlenül kihasználatlan, csendes kis városba.

Ülök a falakat elborító rengeteg kép, színes és fekete rajz között, forgatom a vastag mappákat, a friss és változatos munkára valló vázlatkönyveket, amelyek mind esztergomi anyaggal vannak tele. Az egész város elvonul előttem, valamennyi érdekes, jellemző motívumával: a sziklás, öregtornyos, Bazilikával koronázott Várhegy, Szent Tamás fűvellő lankájú, tarka dombja, a hajdani labancgenerális – Kuckländer – agyagmartos, téglakemencés birtoka, az Előhegyről nyíló tágas veduta, amelynek háttérében már cseh-szlovák hegyek kéklenek, a szigeti árnyas út összeboruló lombsátora, napsütötte terek és uccák, copfos tetejű, vén házakkal, minden, amin egy igazi festő szeme megakadhat.

Közben beszélgetünk. Nehezen, akadozva adja a szót. Magyarázgatáshoz még vallatásra se igen ért. Annál inkább a ceruzához és az ecsethez. Ott vannak a képei, azok beszélnek helyette. És amit beszélnek, világosan, megkapó erővel mondják el. Valami Cézanne-i birkózásról, kemény tülekedésről árulkodnak ezek a gögös, makacs vásznak, amelyeknek fiatal mestere a színek, formák egybehangoltságáért, kevés eszközzel való kifejezéséért s különösen a tárgyak térbehelyeztettségének fénykévékkel való összefoglalásáért viaskodik. A tárgyak plasztikus megjelenítése s az átvilágított levegő érdeklő legjobban. Naturalizmus, ahogy ő mondja, de ez a naturalizmus nem fotografikus elaprózódást jelent, hanem az objektumok legkarakterisztikusabb jegyeinek kivonását és hangsúlyozását.

– Az expresszió csak szó – veszi fel most az elakadt beszéd fonálát –, még hozzá olyan szó, melyet mindenki kénye-kedve szerint forgathat. Én azt hiszem, a *művésznek, akármit csinál is, meg kell maradnia a természet talaján*. A valóságban kell megvetnie a lábát, s ezt a valóságot kell a leg-szuggesztívebb módon felidézni a vásznon. Persze

Tipary Dezső: *Budai utca*, 1908

ez *kompozíció* nélkül nem megy. A kompozíciónak azonban csak nyomait mutatja a természet, de a nyomok útbaigazítanak s *elvezetnek a benső törvényszerűséghez, amely a festőben él.* Nem igen tudok erről beszélni. Nézd meg ezt a képet: amit fontosnak tartottam rajta, azt hiszem, benne van. Tömegek elosztása, összefogása, a levegőt áthasító fénypázmák játéka, a valór, a tónusok egyensúlya... Talán ez minden, de nem is akarok többet. Elég nehéz dolog. Nem mindig sikerül...

Ám ennek az utolsó mondasának ellene mond a kész, kiérett, egyéni erejű művészetet tükröző kollekció. A probléma itt már nemcsak föl van vetve, hanem meg is van oldva. Lehiggadt, komoly érték ez, s ha őszre önálló kiállítás keretében kerül majd a pesti közönség elé, a műértők bizonyára méltányolni fogják. Tipary még mindig – harmincötéves korában is – keresőnek, kísérletezőnek vallja magát. De ez nem baj. A bevégzett eredményeket, az elért lépéseket ráér később, visszamenőleg konstatálni s így legalább pillanatra sem fenyegeti a megállás veszélye. Művészi fölénye főképp biztos, alapos rajztudásában nyilatkozik meg. Formaérzéke, amelyet hosszú időn át a grafika nevelt, könnyebben győzedelmeskedik, mint színeket feloldó ereje. Három esztendőn keresztül, míg szomszédja voltam a Margitszigeten, láttam, micsoda rettentő harcot folytatott a színek meghódításáért, palettájának kromatikusabb skálára való áthangolásáért. A harc aztán sikerült is.

Portrékról beszélgetünk később.

– Érdekes – mondja –, hogy éppen a *portrén keresztül* tudtam itt bekapcsolódni a közönség érdeklődésébe. Örülök neki. Mert magam részéről a *portrét egyáltalán nem tartom megalkuvásnak.* S azt tapasztaltam, hogy a megrendelőnek tetszik is a kép, ha *karakteres,* függetlenül attól, milyen az egyéni előadásmódja. Tehát nem teszek

koncessziókat a portrénál sem. Magamat adom, s így mind a ketten jól járunk. *Mikor idejöttem, alig volt itt valaki, aki képek iránt érdeklődött volna.* A kép nem volt szükséglet Esztergomban, úgy láttam Einczinger Ferenc takarékpénztári igazgatón kívül – aki jóval több pusztá műkedvelőnél – nem is igen tudtam beszélni senkivel a magam mesterségéről. *De aztán egy-két portré láttán megtört a jég s most már megszokták és megszerették az emberek Esztergomot – keretben is látni.*

A régi nagy mesterek közül Grecot említi áhítatos rajongással, az újak közül pedig Cézanne-t.

A jövő héten különben elkezdti festeni Babits Mihály portréját, aki – mint már hírt adtunk róla – szintén esztergomi lakos lett a nyáron. Tipary igazi művészegyéniesség, művész, csak az ecsetén keresztül él. Nyakas, kemény, öntudatos, s mert mindig a legnehezebb célokat tűzi maga elé. De éppen ezért bizonyos vagyok benne, hogy diadalmaskodni fog az utolsó akadályon is.

(*Pesti Napló*, 1924. június 8.)

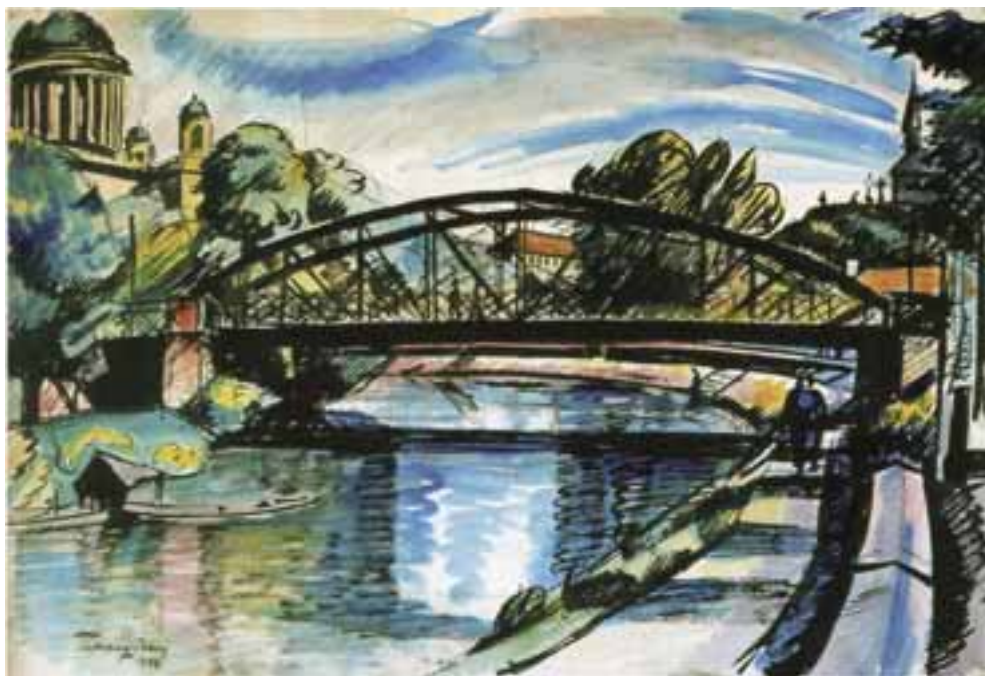
Bodri Ferenc BABITS KÖRÜL

MŰVÉSZSORS A DUNA-TÁJON

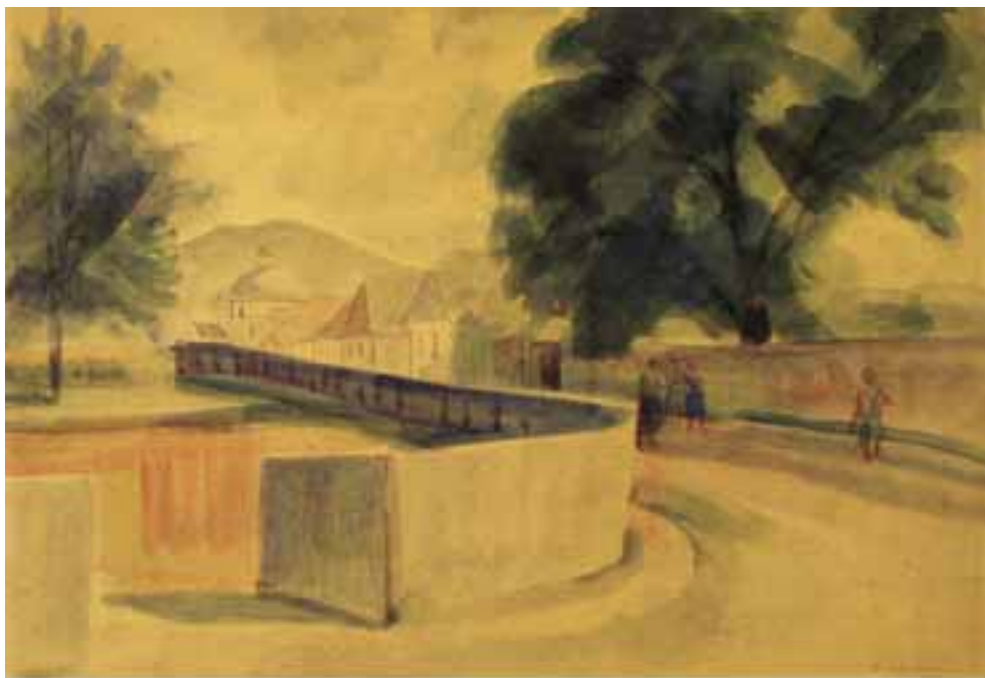
„Esztergomot hajóról pillantottam meg először...” – emlékezik a vendéglátó az előhegyi nyárilak lugasa árnyékában az őt 1932 nyarán meglátogató Móricz-lányok előtt. A háziasszony remek ebédeje után majd leereszkednek a városba, megtekinteni a további dombok látnivalóit is. Végül a szíves házaspár elkíséri a hajóállomáshoz csinos vendégeit, akik talán lehet, ugyanarra a hajóra léptek, mint egykor Babitsék. Majd hazaröppennek győztesen a leányfalusi kert és házikó atyai oltalma alá. A vendéglátó pontosan emlékezett. 1923 nyarán több ízben szálltak maguk is hajóra Gizella-telep, majd Dömös állomásokon – utazás Esztergomig, mind jobban felfedezni az első pillantásra megkedvelt városka megkopott nevezetességeit.

Séta vagy éppen pihenés közben akaratlanul is szembetalálkoztak több itt nyaraló fővárosi képzőművésszel, közöttük a Szentendréről áttelepedett, jeles tehetségű és szinte hontalan festőművésszel, Tipary Dezsővel, aki örömmel csatlakozott a régi ismerősökhöz, és akár egy bennszülött őshonos mutogatja kedves barátainak a városka intimebb részleteit, közben lelkesen sorolja a kisvárosi életforma kellemes ájerét, reményt nyújtó lehetőségeit. Esztendő után majd évülhetetlen része lesz az alkalmas házikó megtalálásában, neve tanúként az adásvételi szerződés záradékába kerül. Kapcsolatuk mind szorosabbá válik, Tipary mester státusza Babitséknál emelkedik. A pár év előtti békediktátummal a „felvidéki határváros” századokon át érlelt vezető szerepét veszítette el. Erőteljesen beszűkültek funkcionális, főként kulturális igényei és lehetőségei. Komor reménytelenség honol a kulcsra zárt kapuk mögött, a szobákban a „várospolitika” öntépdő kísérletei. Különben az alkotó művészek gyakori látogatásai, bőséges nyári jelenlétei jó okkal kínálták a kibontakozás lehetséges módját és tünékeny reményeit. A háború előtti verőfényesebb Esztergomban iskolázott Kárpáti Aurél szinte naponta a főváros és

a kedves emlékű nevelő otthona között, és Babits asztala köré szinte falkában terelgeti a helybéli értelmiség irodalomra és a képzőművészetekre érzékenyebb tagjai. Török Sophie naptárának bejegyzései pontosan eligazítanak. Az 1924-ben vezetett notesz nyári hónapjainál legtöbbször Tipary Dezső neve fordul elő. Ő emlegeti a „villát”, jelen van „az ingatlan megtekintése” rítusánál (március 18.), pár hét után még Pesten is meglátogatja Babitsékat, velük vacsorázik, náluk is alszik május 10-én. A falakat rendítő vihar kártételéről május 12-én ő értesíti a bizonyára kétségbeesett új tulajdonosokat telefonon, majd fogadja és kíséri őket a helyszínre, ahol eléggé sokszor van jelen. Ő vezeti az érseki képtárba látogató emberpárt, majd fogadja őket még aznap, július 30-án. A sikeres vizit alkalmával még képvásárlásra is sor kerül. A bezártság gyámoltalan vigasztalanságába zárkózó Esztergom lakossága számára váratlan élmény lehetett az ismeretlenből magányosan, kevéske cók-mókkal érkezett garabonciás, akinek helyfoglalása az eseménytelenül egyhangú, porlepett gondolkodású, örömtelen kisvilágban élők számára szellőnyi változás. A „piktor” egyben világháborús érdemekkel díszített főhadnagy is, a látogatottabb helyeken való közvetlen feltűnése szóbeszéd tárgya lett, mint ahogy Babitsé lesz majd esztendő után. A Hont megyei Horvátiban, 1887. február 15-én született, Felsőszemeréden nevelkedett, időben felismert tehetségű fiatal ember iskoláztatásában (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, München); szárnyrakerülésének pártfoglalásában az 1848/49-es, majd a kiegyezéskori országgyűlés képviselőjének, a jellegzetesen Kossuth-párti Ivánka Zsigmondnak jelentős szerepe volt. A háború előtti tárlatokon (Múcsarnok, Művészház, Nemzeti Szalon, a müncheni Glaspalast, nemzetközi bemutatók Rómában, Velencében stb.) rajzaival, színes linómetszeteivel többnyire sikert aratott, 1908-ban grafikai állami díjat kapott. Olgay Viktor „reményre jogosító tehetségnek” minősítette kiemelten a karcok és

Tipary Dezső: Az esztergomi Bazilika látképe a Dunáról, 1920-as évek

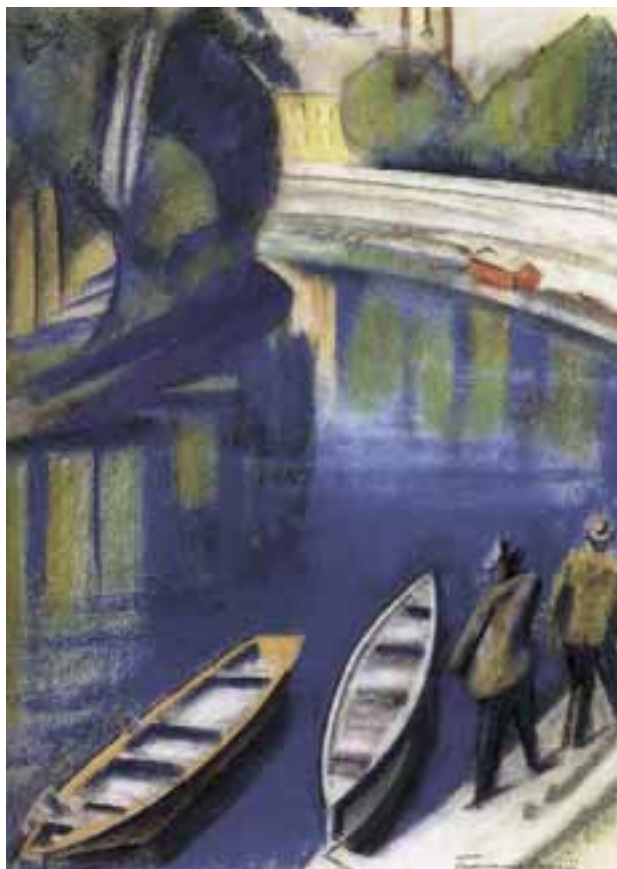

Tipary Dezső: Az esztergomi kerek templom a sziget felől

a magasmetszés elsajátítása terén az 1909-es *Művészet* lapjain. Itt és másutt szentendrei és tatabányai városrészletek emlékezetes rajzaival, színes linómetszeteivel találkozhatunk. Egy József, Pólya Tibor, Paulini Béla és mások társaként egy szelleműs élcslap – az *Izé* – közölte oldottabb témájú rajzait. A lövészárokból hazakeveredve a megkedvelt korábbi helyett egy alapjaiban felbolydult, kilátásaiban felforgatott, humortalan világra talált. A bizonytalanságban elveszítette közvetlen pártfogóit, szűkebb pátriájával (Hont megye „külföld” lett) minden kapcsolatát. Három esztendeig a Margitszigeten, József nádor elhagyott, emeletes, omladozó nyaralójában lakik, a festőtárs, Boromisza Tibor csendesen megtűrt vendégeként. Krúdy Gyula „szigeti kisszállónak” nevezi a valaha sárgán virító rompalotát, személyes enyhelyét. Innen Szentendrére került Boromiszával, utóbb Esztergomba, mint dr. Anthony Béla, előbb Szentendre, utóbb Esztergom polgármestere. Közben „tájképfestő lett [...] főképp városképeket állított ki...” – emlékezik az egykori ígéretes grafikusra az Esztergomban ez idő tájban gyakorta megforduló Lyka Károly, az ifjúkori sikerek egyik koronatanúja. A korábban Nagybányán töltött két nyári hónap (1912, 1918) élményei között megkedvelt szerkezetesen impresszív témaszemlélet teljesen átítatta az idősödő festő látásmódját táj- és városképeiben, portréiban. Az Esztergomban töltött esztendő felfűtött reményű tevékenysége eredményét kívánja bemutatni az 1924 karácsonya körüli napokra tervezett tárlat, amelyet az alkotó mellett Kárpáti Aurél és Einczinger Ferenc szorgalmazott, egy-egy kitűnő írással mutatva be a festő és művészetét. Kárpáti műteremlátogatásáról számolt be a *Pesti Napló* 1924. június 8-i lapjain, Einczinger Ferenc pályaképet formál az *Esztergom* december 7-i számában. Az *Esztergom és Vidéke* két ízben is invitálta a tárlat megtekintésére a bencés gimnázium nagytermébe, ahol Tipary portréi, táj- és városképei, rajzai mellett láthatja az iskola kitűnő tanárának, Hellebrand Bélának ötvösműveit, Einczinger Ferenc festményeit. A kiállítást dr. Anthony Béla polgármester nyitotta meg december 21-én. „A fővárosi lapok is foglalkoznak a kiállítással [...], képeket közölnek róla [...], hisz Tipary Dezső neve

ismert név...” – olvasható a megnyitás napján, majd a 25-i lapszámban Kárpáti Aurél előadását, a tanári kvartett szereplését ígérik, pár nap után pedig ifj. Vitál István Tipary egyéniségéről és művészetéről alkotott benyomásait közlik az *Esztergom* és *Vidéke* lapjain. Az elismerés olyan, mint a befogadás nemes kísérlete. Tipary Dezső látszólag révbe jutott. De más is történt a felszín mögött. Erről a betegeskedő Babitshoz egy megkésített levél számol be utóbb. „Kaptunk egy meghívót az esztergomi képkiallításra [...], hogy sikerült? – kérdezi Török Sophie 1925. január 6-án írt levelében Einczinger Ferenc felől – mennyire sajnálom, hogy mi nem lehettünk ott! Tiparyról nem tudunk semmit, mikor elutaztunk Esztergomból, az volt a pletyka róla, hogy ‘eltűnt’ – azóta se adott nálunk életjelt...” Az érdeklődésre pontos válasszal majd Einczinger Ferenc szolgál február 2-án: „A krónikámat azzal kell kezdenem, hogy a karácsonyi kiállítás reám nézve fájóan kellemetlen akkorddal végződött. Mint várható volt, Tipary kevés erkölcsi sikert ért el, anyagiakban pedig teljesen belebukott vállalatába. Előzetes költségeire 8 társammal 10 millió koronás váltókölcst vettünk fel részére azzal, hogy kiállítása bevételéből fogja ezt beváltani. Mivel pedig csupán 2 képet adott el 1 millióért, a váltót mi voltunk kénytelenek kifizetni. Ez nem ment bizony simán, mert Tipary igen különös magaviseletet tanúsított annyira, hogy a köréje tömörült kis tábor teljesen elidegenítette magától. Az aláírók nagy része szívességet vélt vele gyakorolni, ő azonban éles modorával kijelentette, hogy nem veszi szívességnak a kölcsönfelvételben való részvételt, és oda magyarázta, hogy nekünk kötelességünk azt levásárolni. Vitattuk ugyan ez álláspontot, de végre egyéb hiányában mégis csak úgy intéződött el a dolog. Külön kifejezte elégedetlenségét irányomban, hogy érdekében állítólak nem fejtettem ki elég agilitást, mely végül heves szóváltások után teljes szakítással végződött. Nem akarom itt papírra tenni a részleteket, mert még ma is fáj nekem hálátlansága, és általában igen keserű emlékek fűződnek e közös nyilvános szereplésünkhöz. Még szerencse, hogy én szerény 10 képemet »Nem eladó« jelzéssel állítottam ki. – Neki 120 darabja volt kiállítva, mind

Tipary Dezső:
Folyópart piros csónakházzal, 1931

új blondel keretben, melyekre még tudtommal 11 millió koronával adós. Kárpáti igen sikerült előadást tartott karácsony második napján, sajnos a kiállítás népszerűtlensége folytán alig 120 fejű hallgatóság előtt ...” – olvasható sok egyéb esemény jelzése mellett a szomorú beszámoló.

Az *Esztergom* két januári száma (1925. január 18., ill. 25.) közli majd Kárpáti Aurél tájékozott előadásának teljes szövegét mintegy áldozatul a művészetek előtt. Tipary Dezső további sorsáról erősen hézagosak az ismereteink. 1925 tavaszától Budapest után ismét Szentendrén munkálkodik. Boromisza Tibor és társai mellett részt kér a művésztelep alapításában is. Budapesti műteremkiállítását a *Magyar Művészet* említi majd (1926. augusztus), művei szerepelnek a *Képzőművészek Új Társasága* (KUT) 1927-es tavaszi, majd 1929-es téli tárlatán.

A KUT-ban való bemutatkozásait Rabinovszky Máriusz a *Nyugatban*, Tipary ott tart, ahol eddig Szobotka”, az ezt követőt „Einczinger és Tipary még fokozottabban helyezik ösztönük fölé a geometrikus elvet” lakonikusan homályos tömörségével értékeli. Az *Éber-lexikon* (1935) „posztimpressionista esztergomi képeit” említi jelesen, az *Új Idők Lexikona* (1942) alakos és tájképei mellett esztergomi rajzait. Munkásságáról e kettő az utolsó jelhagyó híradás, a továbbiak az említetteket ismételtetik. Halálának dátumaként 1964-et jelölnek, hatalmas űrt hagyva a jelöltek mögött. Fel-felbukkanó alkotásait sikerrel és magas áron kínálják a galériák. Valós művészi értékein való felfedezése további áldozatos kutató- és elmélyült elemző munkára vár.

(Új Forrás 2009(3)74–77)

Gömör Béla

TIPARY DEZSŐ ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE

(RÉSZLET)

[...] Tipary grafikai, majd a nagybányai stílusú képei után az alkotó módszere teljesen megváltozott – nyilvánvalóan a város, a Duna és az itteni természet hatására – beköszöntött az „esztergomi korszaka”. A változás eleinte még nem pregnáns. Az egyik fő műve, a Nemzeti Galéria egyetlen olajfestménye Tiparytól, amit 2002-ben vásároltak meg, még a hagyományos stílust jelzi. A nagyméretű alkotás már több mint egy évtizede két alkalommal is szerepelt árverésen, mígnem a harmadik aukció után került közgyűteménybe. Az aukciója után Kieselbach szerepelteti is az alkotást a magyar festészetről kiadott reprezentatív válogatásában, de könyvünk számos bizonyítéka alapján lehetetlen, hogy a jellegzetes esztergomi sétányt ábrázoló művet Tipary odatelepedése, tehát 1922–23 előtt festette volna, vagyis meghatározása: „1910-es évek” – téves. A képgalériánkban a szomszédos kép hasonlatos a fentihez, az Esztergomban őrzött alkotáson a Nagy-Duna sétányt láthatjuk a Prímás sziget felől.

A Duna, a rajta átívelő Mária Valéria híd, a Bazilika és a Kis-Duna ábrázolása során Tipary lassan eltávolodott a nagybányai stílustól és egyre könnyedebb, légiesebb lett, halványabb színeket használt, ami eleinte az olajképeken is meglátszott, de aztán a vízfestményeken és vegyes technikájú alkotásokon még inkább kidomborodott.

Patonay Jánosnál, az esztergomi gyermekgyógyászati osztályvezető főorvos özvegyénél több Tipary kép is látható. A két pasztell kép családtagokat ábrázol, és a 30-as évekből származnak. Az egyik Patonay főorvos Ilona nevű testvérét, a másikon Irén testvérenek kisfiát, Willy-t, teljes nevén Van den Hurgh-ot örökítette meg festőnk. Ezek a képek biztosan Budapesten készültek, és Patonayék magukkal hozták őket Esztergomba, amikor 1944-ben ide költöztek. S csak ezután jutottak hozzá Tipary korábbi, esztergomi képeihez. Az egyik vízfestmény különleges, érdekes, az esztergomi városképen egy

korabeli hirdetőoszlop ábrázolódik, s a háttérben a Bazilika látszik.

Szerény katalógusunk 1926-ból is több pasztell képet mutat be, melyek nem csak a technikában különböznek a megelőzőekben keletkezettektől, hanem expresszív, helyenként futurisztikus stílusjegyeket hordoznak. Biztosra vehetjük, hogy ennek előidézője Scheiber Hugó esztergomi tartózkodása és Tiparyra tett festészeti hatása lehetett. Érdemes feleleveníteni, hogy Scheiber már 1921-ben találkozott Herwarth Waldennel, a berlini avantgárd művészek vezetőjével, aki 1924-ben a mozgalom lapjában, a *Sturmban* írt is Scheiberről, és ezekben az években ebben a művészeti lapban Scheiber művei többször meg is jelentek, majd 1926-ban New Yorkban szerepelt kiállításukon. Milyen érdekes lenne tudni pontosan miket mesélt Scheiber a többieknek Esztergomban a berlini művészeti életéről!

Az esztergomi tartózkodások, és Scheiber Hugó futurisztikus elemeinek átvétele néhány 1926-os alkotásban csúcsondik ki. Nem lehet véletlen, hogy van köztük, amelyik KUT kiállításon szerepelt, a *Konstruktív táj* pedig múzeumban látható. Nem letagadható, hogy a hatás nem csak Tiparyt érte el: Einczingernek a róla összeállított kötet címlapján látható, szintén 1926-os képe, a hármuk azonosulását fejezi ki.

S e helyen érdemes még egyszer visszautalni a szakavatott ítéss Rabinovszky Máriusz véleményére, mely 1929-ből származik, ahol éppen Tipary 1926-os kiállított képe kapcsán dicséri meg a festőt, a mindenk fölé helyezett geometrikus elv miatt. Örömteli, hogy a példamutató lokálpatriotizmus jegyében, a hálás utókor nem felejt el Tipary esztergomi működését és helyet kapott egy emlékező kiállításon, illetve a legielesebb helyi gyűteményben, és természetesen a megyében működött művészekről összeállított lexikonban. [...]

(Gömör Béla: *Tipary Dezső élete és művészete*. Budapest, 2010. GMR Reklámügynökség Bt. 65–66.)